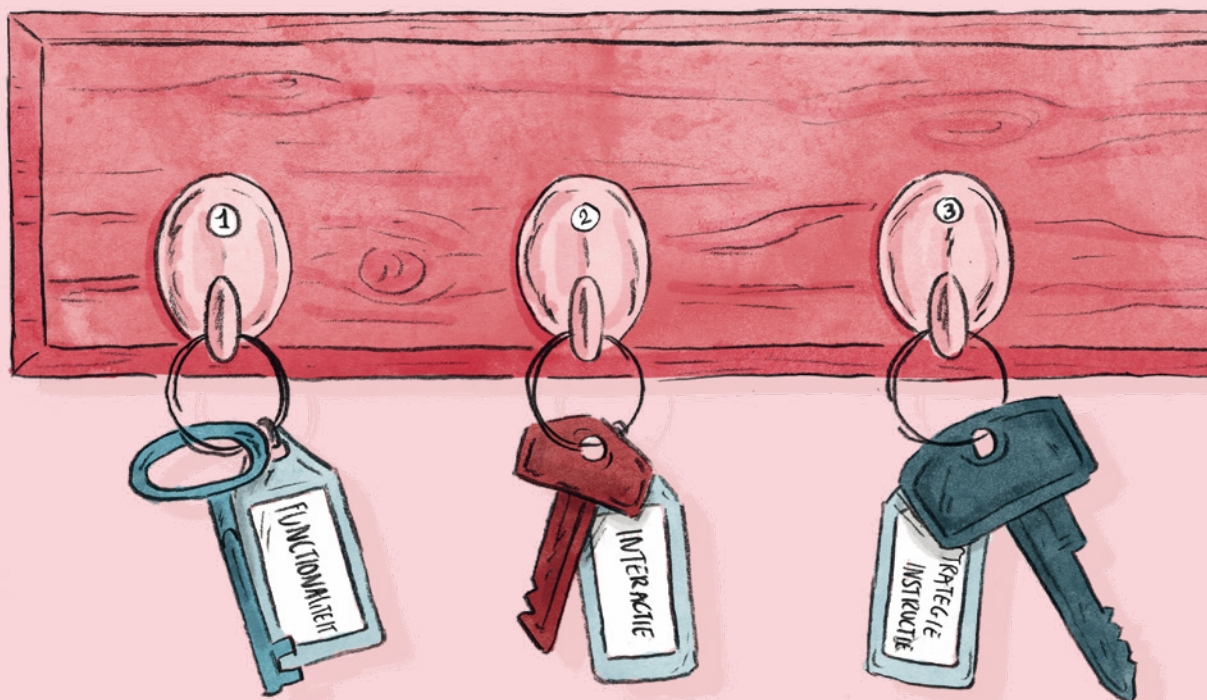

Onderzoek leert ons dat het begrijpend lezen bij kinderen in het basisonderwijs achteruit gaat. Om die trend te keren, deed de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) een oproep aan onderzoekers. Zij reiken jou vijf didactische sleutels aan waar elk kind in je klas mee gebaat is. Ook schrijven is voor veel leerlingen geen eenvoudige klus. Jij kan hen helpen om vaardige schrijvers te worden. In dit katern vind je twee krachtige schrijfdidactieken die jou zeker inspireren.

ILLUSTRATIES
Rutger Van Parys

Vijf sleutels voor beter begripend lezen

Onderzoek leert ons dat de leerprestaties begripend lezen van kinderen in het basisonderwijs achteruitgaan. Om die trend te keren, wilde de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) weten wat de meest recente wetenschappelijke inzichten zijn over een effectieve begripend-lezen didactiek. Met steun van het Departement Onderwijs lanceerde de Vlor een oproep aan onderzoekers. Het Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven) en de vakgroep Onderwijskunde (UGent) namen de handschoen op. Hun conclusie: zorg dat lezen functioneel is, stimuleer interactie, geef instructie in leesstrategieën, stimuleer leesmotivatie en werk ook in andere leergebieden aan begripend lezen.

BEGRIJPEND LEZEN: EEN SAMENSPEL TUSSEN ACTIVITEIT, LEZER, TEKST EN DE SOCIOCULTURELE CONTEXT

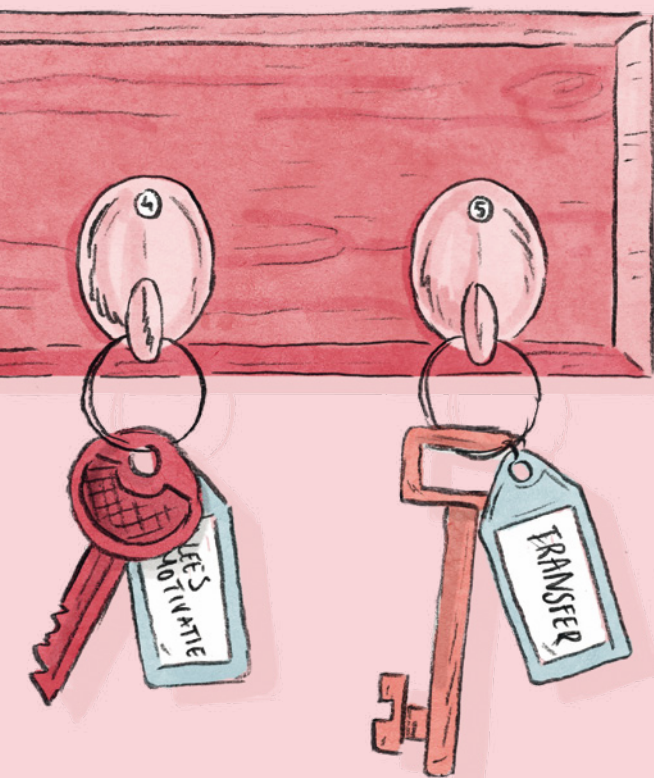
Om de basisprincipes voor een krachtige leesdidactiek goed te kaderen, vatten de onderzoekers eerst samen wat de wetenschappelijke literatuur ons leert over het proces 'begripend lezen'. Ze noemen begripend lezen een van de meest complexe mentale activiteiten waarmee we dagelijks bezig zijn. Een kind moet als lezer actief diverse activiteiten ontplooiën om een tekst goed

te begrijpen. Ook de bredere socioculturele context waarin het lezen plaatsvindt, speelt mee. De complexiteit van het begripend-leesproces wordt gevat in het samenspel tussen die vier aspecten: activiteit, lezer, tekst en socioculturele context.

Begripend lezen is een ACTIEF proces

Om een tekst goed te begrijpen, moet een lezer heel wat talige kennis en vaardigheden tegelijk inzetten. Dit gebeurt actief en wordt sterk bepaald door het leesdoel dat de lezer zich stelt.

TEKST
Isabel Rots

Talige vaardigheden spelen een grote rol

Goed begrijpend lezen vraagt heel wat talige kennis en vaardigheden: woordenschatkennis, kennis van het taalsysteem, technisch lezen, inzicht in geschreven taal ... Om een tekst goed te begrijpen, moet een kind al deze kennis en vaardigheden tegelijk inzetten en verschillende mentale processen combineren. Ook de (voor) kennis van de wereld speelt een grote rol bij het begrijpend lezen.

Vroeger dacht men dat lezers eerst technisch decoderen en pas daarna betekenis construeren. Maar nu weten we dat de "bottom-up processen" (zoals schrifttekens decoderen) en "top-down processen" (zoals je kennis van de wereld oproepen om betekenis aan de tekst te verlenen) voortdurend in interactie zijn in alle fases van het begrijpend-leesproces. Vanaf de eerste letter die we technisch decoderen, proberen we betekenis toe te kennen. En die pogingen om betekenis toe te kennen, beïnvloeden ons technisch-leesproces. Daarom lezen veel beginnende lezers "de

koe staat in de wei" terwijl er eigenlijk staat: "de koe staat in de weg".

Begrijpend lezen is actief lezen

Goede begrijpend lezers zijn mentaal actief met een tekst bezig en doen moeite om hem te begrijpen. Het vraagt een voortdurende inspanning en oefening om teksten goed begrijpend te (leren) lezen. Herhaling, veel actief aan de slag gaan met informatie uit teksten en begeleide interactie zijn erg belangrijk.

Het leesdoel bepaalt het leesproces

Hoe (snel) een lezer door een tekst gaat, wordt voor een groot stuk bepaald door zijn leesdoel. Wie door het lezen van een tekst een specifieke vraag wil beantwoorden, zal waarschijnlijk eerder scannend door de tekst gaan. Wie meer wil leren over een onderwerp, zal de tekst grondiger lezen. Minder vaardige lezers hebben vaak moeite om leesdoelen te stellen en hun leesgedrag daaraan aan te passen.

LEZERS verschillen

De mentale processen die lezers moeten uitvoeren om tot begrijpend lezen te komen, zijn voor alle lezers dezelfde. Maar de lezers zelf verschillen wel van elkaar, op het vlak van taalvaardigheid, voorkennis, leesmotivatie en socioculturele achtergrond.

Leesmateriaal moet een haalbare uitdaging zijn

Om het begrijpend-leesproces te ondersteunen moet het leesmateriaal op de talige competenties en voorkennis van kinderen aansluiten en inspelen. Leesmateriaal en leesopdrachten moeten haalbare uitdagingen vormen. Ze mogen niet té gemakkelijk maar ook niet té moeilijk zijn.

Leesmotivatie doet ertoe

Een effectieve didactiek begrijpend lezen heeft ook aandacht voor leesmotivatie. Leerlingen die lezen omdat ze het waardevol of boeiend vinden, doen het beter op begrijpend-leestesten dan leerlingen die lezen omdat het moet.

Het is belangrijk dat lezen niet enkel op school gepromoot wordt, maar dat er een brede leescultuur gestimuleerd wordt.

Sociaal kwetsbare leerlingen lopen risico op achterstand

Niet alle kinderen worden thuis even sterk gestimuleerd op het vlak van taalvaardigheid, lezen en leesmotivatie. Vaak worstelen kansarme en sociaal kwetsbare leerlingen met (begrijpend) lezen en lopen ze risico op een achterstand.

TEKSTkenmerken beïnvloeden het begrijpend-leesproces

Ook allerlei tekstkenmerken kunnen het begrijpend-leesproces beïnvloeden. Denk aan het tekstgenre en de tekststructuur, de woordenschat in de tekst en de presentatiewijze (op papier of digitaal).

Leerlingen moeten verschillende tekstgenres en tekststructuren leren kennen

Gedichten zijn op een andere manier opgebouwd dan recepten. Handleidingen verschillen in opbouw van zakelijke teksten. Romans zijn anders gestructureerd dan encyclopedieën. De structuur van een tekst hangt vaak samen met het tekstgenre.

Leerlingen lager onderwijs hebben vaak meer moeite met het begrijpen van informatieve teksten dan met het begrijpen van fictieteksten. Misschien omdat kinderen al van jongs af aan meer vertrouwd zijn met de inhoud en de structuur van dit genre? Het is dan ook erg belangrijk om lezers zo vroeg mogelijk met verschillende tekstgenres en tekststructuren kennis te laten maken.

De woordenschat moet de leerlingen uitdagen

Om een tekst goed te begrijpen, moeten leerlingen de meeste woorden uit de tekst kennen. We moeten er wel over waken dat leerlingen met een beperkte woordenschat geen al te vereenvoudigde, taalarme teksten voorgeschoteld krijgen. Het woordenschatniveau moet de leerlingen uitdagen. Het is belangrijk om leerlingen een rijk, gevarieerd pallet aan teksten aan te reiken. Niet alleen

teksten met woorden en zinsstructuren die kinderen al vaak gebruiken maar ook teksten die complexer zijn.

Focus in het basisonderwijs op 'lezen op papier'

De onderzoekers adviseren om in het basisonderwijs te focussen op het 'traditioneel' lezen op papier. Als toch digitale leestaken gegeven worden, moeten die eenvoudig zijn. Bijvoorbeeld digitale leesteksten waarbij je niet moet scrollen en waar specifieke online geheugensteuntjes leerlingen aanmoedigen om kernwoorden te selecteren. Het is aan te raden om pas vanaf 11-12 jaar complexe digitale begrijpend-leestaken in te zetten, zoals kritisch evalueren en synthetiseren van online teksten. Ook bij digitale begrijpend-leestaken is de didactische aanpak en de begeleiding die leerlingen krijgen cruciaal.

Lezen vindt plaats in een socioculturele CONTEXT

Gebeurt het lezen individueel of in groep? Op school tijdens een taalles of in het kader van een sportactiviteit? In een bibliotheek of op school bij oma? De socioculturele context bepaalt mee hoe het begrijpend lezen verloopt.

Het samen lezen met ouders en het stimuleren van geletterdheid thuis en in de vrije tijd zijn belangrijke voorspellers voor schoolprestaties. Het is belangrijk dat lezen niet enkel op school gepromoot wordt, maar dat er een brede leescultuur gestimuleerd wordt waarin school, ouders, vrijetijdsinstellingen, kinderopvang, bibliotheken en andere partners hun specifieke rol opnemen.

VIJF SLEUTELS VOOR KRACHTIG BEGRIJPEND-LEESONDERWIJS

Laat leerlingen met een concreet doel lezen, stimuleer interactie, geef instructie in leesstrategieën, stimuleer leesmotivatie en werk ook in andere leergebieden aan begrijpend lezen. Dat zijn de vijf didactische 'sleutels' voor krachtige

begrijpend-leesonderwijs die de onderzoekers aanbevelen. De vijf sleutels zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en pas krachtig in onderlinge verwevenheid met elkaar. Het heeft geen zin om enkel op één sleutel in te zetten.

Zorg dat lezen functioneel is

De achtjarige Charlie wil die appeltaart nu eindelijk zelf leren maken. Grote kans dat hij intensief probeert het recept te begrijpen.

Als lezen functioneel is, lezen leerlingen 'actiever'. Kies voor leesopdrachten waarbij leerlingen met een concreet doel lezen. Een doel dat voor hen helder, uitdagend en betekenisvol is. Bijvoorbeeld omdat ze door het lezen van de tekst een probleem willen oplossen. Of omdat ze getriggerd zijn door de kافت and willen weten wat er met het hoofdpersoonage zal gebeuren. Of omdat ze meer willen weten over het onderwerp. Kies voor rijke teksten die aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen, over een thema waarom je werkt in de klas en/of die aansluiten bij wat leerlingen eerder leerden. Als leerlingen zelf leervragen bij de teksten mogen opstellen, komt dat het doelgericht lezen ten goede.

Stimuleer interactie tussen leraar en leerlingen en tussen leerlingen onderling

'Waarover zal het verhaal gaan denk je?' 'Wat gebeurt er in dit deel van het verhaal?' 'Waarom is de prinses verdrietig, denk je?' 'Wat heeft de tekst ons geleerd?'

Interactie daagt kinderen uit om de inhoud van een tekst actief te verwerken. Als leraar begeleid je de leerlingen voor, tijdens en na het leesproces. Dit doe je door intensief met hen in interactie te gaan over de tekst, het onderwerp en/of het leesproces. Voor het lezen kan je vertellen over het thema en de voorkennis van de leerlingen oproepen. Tijdens het lezen kan je samen met de leerlingen de belangrijkste ideeën in een stuk tekst samenvatten, de betekenis van moeilijke woorden achterhalen, onduidelijke passages

verhelderen, vragen waar leerlingen bepaalde informatie in de tekst gevonden hebben ... En na het lezen kan je leerlingen laten nadenken over wat ze geleerd hebben uit de tekst en hoe het lezen verliep.

Stimuleer leerlingen ook om met elkaar in interactie te gaan over de tekst. Werk bijvoorbeeld met interactief voorlezen, tutoring, of coöperatieve opdrachten waarbij elke leerling een eigen deeltaak krijgt.

Geef instructie in leesstrategieën

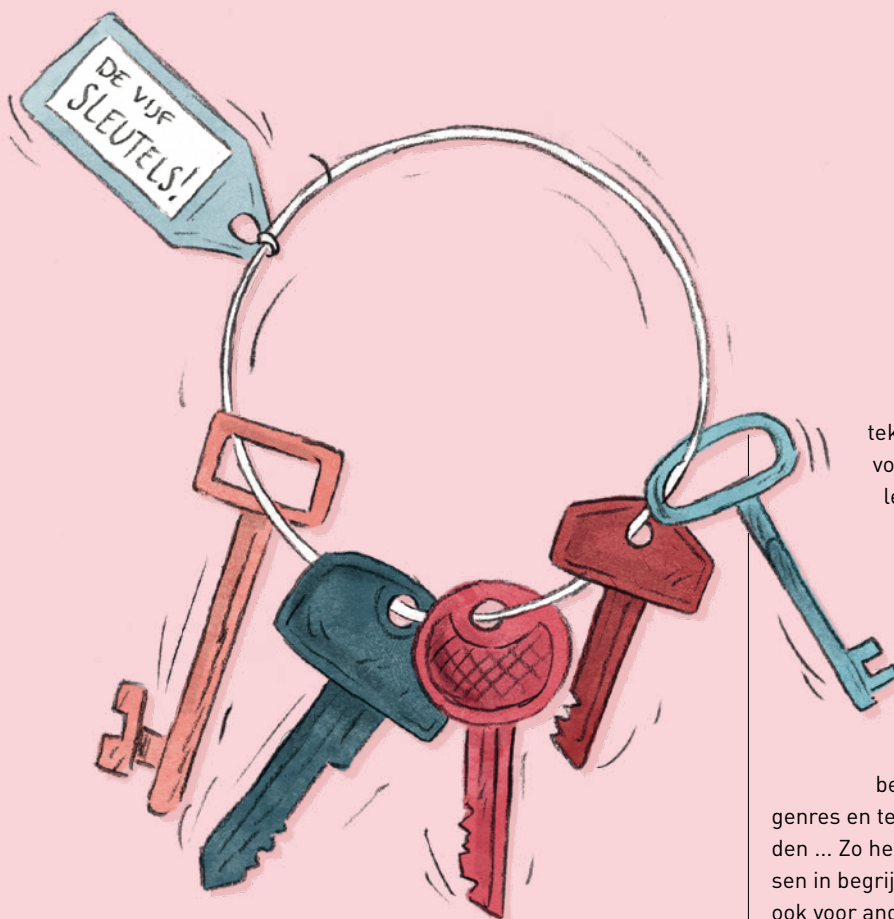
Leg duidelijke leesstrategieën uit aan leerlingen zodat ze meer greep krijgen op het proces van begrijpend lezen en dat proces beter bewaken en bijsturen. Belangrijke cognitieve leesstrategieën zijn: vragen stellen over de tekst, tekstinhoud visualiseren (via een schema, voorstelling of prent), verbindingen maken met voorkennis, samenvatten en tekststructuren herkennen. Belangrijke metacognitieve leesstrategieën zijn: voorkennis activeren, voorspellingen maken, leesdoelen stellen en het actief bewaken en verhelderen van tekstbegrip tijdens het lezen.

Het expliciet aanleren van begrijpend-leesstrategieën doe je door ze expliciet te modelleren (demonstreren): hardop denkend voordoen en leerlingen laten zien hoe deze strategieën kunnen helpen bij het beter begrijpen van een tekst. Na het modelleren moeten leerlingen kansen krijgen om de leesstrategieën in te oefenen.

Stimuleer leesmotivatie

Yumi is gefascineerd door atletiek. Wedden dat ze gemotiveerd is om te lezen over de Olympische zomerspelen?

Leerlingen doen meer moeite om teksten actief te begrijpen als ze autonoom gemotiveerd zijn. Dat betekent dat ze lezen omdat ze het 'willen'. En het geldt ook andersom: als leerlingen meer succes ervaren, raken ze meer gemotiveerd om te lezen. Je kan als leraar specifiek inzetten op

Besteed in alle leergebieden aandacht aan begrijpend-leesvaardigheden. Zo hebben leerlingen veel meer oefenkansen.

autonome leesmotivatie. Leerlingen vinden vaak meer plezier in het lezen als ze zelf ook keuzes kunnen maken in wat ze lezen, als de tekst aansluit bij hun leefwereld en interesses, als ze een duidelijk en uitdagend leesdoel hebben, als ze in interactie mogen gaan over de tekst en als ze ervaren dat ze voldoende competent zijn om de tekst te lezen en te begrijpen.

Werk ook in andere leergebieden aan begrijpend lezen

De klas van juf Els duikt in de Oudheid. Leerlingen lezen teksten over de oude Egyptenaren, hun farao's en piramides. Begrijpend lezen in wereldoriëntatie! Leerlingen leren dat ze deze teksten op dezelfde manier moeten aanpakken als de

tekst over die maffe draak die ze de dag voordien lazen tijdens de begrijpend-leesles.

Begrijpend lezen mag geen lesje apart zijn. Lezen komt aan bod in het hele curriculum, van muzische vorming over wiskunde tot wereldoriëntatie. Besteed in alle leergebieden aandacht aan het belang van leesstrategieën en begrijpend-leesvaardigheden, aan genres en tekststructuren, aan moeilijke woorden ... Zo hebben leerlingen veel meer oefenkansen in begrijpend lezen en leren ze hun kennis ook voor andere inhoud te gebruiken.

Werk als team aan continuïteit in de leerlijn over leerjaren heen, in de manier waarop je teksten aanpakt en in de evaluatie van begrijpend lezen.

Stimuleer leerlingen ook om buiten de lestijden zoveel mogelijk hun (begrijpend) leesvaardigheden in te oefenen. Laat leerlingen bijvoorbeeld boekjes mee naar huis nemen, nodig ouders uit om te komen voorlezen in de klas, moedig leerlingen aan om ook tijdens de vakanties te lezen, laat leerlingen uit de hogere jaren voorlezen bij de jongste leerlingen, zet een intense samenwerking op met de plaatselijke bibliotheek ...

GEEN APARTE DIDACTIEK VOOR SPECIFIEKE LEERLINGENPROFIELEN

Elk kind is anders. Sommige kinderen hebben (ernstige) moeite met lezen, anderen hebben een andere thuistaal dan het Nederlands of worden thuis minder blootgesteld aan rijke taal. Hebben die diverse lezersprofielen ook een totaal andere begrijpend-leesdidactiek nodig? Neen, zo blijkt uit de wetenschappelijke literatuur. De onderzoekers benadrukken dat alle profielen even sterk gebaat zijn bij de vijf didactische sleutels. Voor alle leerlingen is het belangrijk om te werken met betekenisvolle leesopdrachten,

waarbij er interactie is met de leraar en tussen leerlingen onderling, leesstrategieën expliciet onderwezen en inge oefend worden. Dat alles in een motiverende leesomgeving en in verschillende contexten over de leergebieden en leerjaren heen. Natuurlijk hebben sommige kinderen een intensievere aanpak nodig. Die kenmerkt zich vooral door bijkomende tijd, intensievere instructie, aangepaste groepsgrootte en/of materiaal. Zo kunnen zwakkere lezersprofielen baat hebben bij een verlengde instructie, bij meerdere interventies rond dezelfde inhoud of bij instructies in een kleinere groep. Ook voorleessoftware kan

Sommige kinderen hebben een intensievere aanpak nodig: meer tijd, intensievere instructie, aangepaste groepsgrootte en/of materiaal.

een effectieve manier zijn om te compenseren voor het zwakkere technisch lezen van leerlingen met ernstige leesproblemen.

Vijf didactische sleutels steunen op internationaal wetenschappelijk onderzoek

De aanbevelingen in dit onderzoek steunen op een systematische studie van de wetenschappelijke literatuur over begrijpend-leesprocessen en effectieve begrijpend-leesdidactiek. Deze literatuurstudie vormt de basis voor de vijf didactische sleutels voor een krachtige begrijpend leesdidactiek. Daarnaast selecteerden de onderzoekers een breed gamma aan concrete didactische aanpakken begrijpend lezen, van 'close reading', over 'kwartiermakers' tot 'self-regulated strategy development (SRSD)'. Ze gingen telkens na in welke mate de aanpak beantwoordt aan de vijf didactische sleutels. Ze bevroegen ook leraren basisonderwijs om na te gaan of de aanpakken haalbaar zijn in de klaspraktijk. Aanpakken die én de toets van de wetenschap én de toets van de praktijk doorstonden, zijn opgenomen in een praktijkgids

Deze praktijkgids geeft een praktisch overzicht van de wetenschappelijke literatuur en bevat concrete didactische aanpakken, stappenplannen en scenario's voor een krachtige leesdidactiek in de klas en voor een schoolbreed leesbeleid. Ook vind je er heel wat bronnen van rijk tekstmateriaal.

Je kan het volledige rapport en de praktijkgids 'Sleutels voor effectief begrijpend lezen' gratis downloaden. (<https://bit.ly/2W33mox>)

Beantwoordt jouw leesles aan de didactische sleutels? Doe de test!

Als je per sleutel in meerdere boxen een vinkje kan zetten, dan ben je goed bezig! Je hoeft niet alle boxen te kunnen afvinken.	CHECK?
FUNCTIONALITEIT	
Het is voor de leerlingen duidelijk waarom we precies deze tekst lezen.	☐
Er is een helder, uitdagend en authentiek leesdoel aan de tekst gekoppeld.	☐
De leerlingen weten welk leesdoel er aan de tekst is verbonden.	☐
De leerlingen vinden de tekst en het leesdoel interessant en uitdagend.	☐
Het leesdoel is op natuurlijke wijze verbonden met de tekstsoort. We gebruiken de tekst niet voor een kunstmatig doel.	☐
INTERACTIE	
De leerlingen moeten met elkaar in interactie gaan over en aan de hand van de tekst.	☐
Als leraar begeleid je de leerlingen voor, tijdens en na het leesproces door intensief met hen in interactie te gaan over de tekst, het onderwerp en/of het leesproces.	☐
De leerlingen moeten coöperatief samenwerken om de opdracht tot een goed einde te brengen.	☐
TRANSFER	
De inhoud van de tekst komen terug binnen een groter thema of project.	☐
Aan de leesopdracht is een verwerkingsactiviteit van een andere aard (een bewegingsactiviteit, een muzische activiteit, een STEM-project ...) gekoppeld.	☐
Ook binnen andere lessen besteed je als leraar aandacht aan de leesstrategieën die tijdens deze les centraal staan.	☐
De leesactiviteit biedt kansen om leerlingen te motiveren om na deze activiteit verder of meer te lezen (inclusief thuis).	☐
STRATEGIE-INSTRUCTIE	
Ik besteed tijdens deze les expliciet aandacht aan leesstrategieën.	☐
Ik geef expliciete leesinstructie in deze les zodat de leerlingen duidelijk weten hoe ze de tekst moeten lezen om hun leesdoel te bereiken.	☐
Ik modelleer en doe hardop denkend voor hoe je aan de slag gaat met de tekst.	☐
De leerlingen krijgen kansen om leesstrategieën in te oefenen, en ik wijs hen daarop.	☐
LEESMOTIVATIE	
De leerlingen hadden inspraak bij de selectie van de tekst en/of het leesdoel.	☐
De leerlingen vinden de tekst interessant en uitdagend, hij sluit aan bij hun leefwereld.	☐
De leerlingen zijn in staat om de tekst (met of zonder hulp) te lezen. Ze ervaren succes en een gevoel van meesterschap.	☐

Schrijven kan je leren!

Schrijven kan je leren. En toch is het voor veel leerlingen geen eenvoudige klus om een gestructureerde en inhoudelijk sterke tekst neer te pennen. Hoe komt dat? En hoe kunnen we leerlingen zo optimaal mogelijk ondersteunen om vaardige schrijvers te worden? In dit artikel beantwoorden we deze vragen op basis van wetenschappelijke inzichten en geven we concrete instructietips voor een krachtige schrijfinstructie in het vijfde en zesde leerjaar.

EFFECTIEF SCHRIJVEN: ZO BELANGRIJK, MAAR ZO MOEILIJK!

Effectieve schrijfvaardigheden zijn essentieel om ten volle te kunnen participeren in onze 21^e-eeuwse samenleving. Denk maar aan het schrijven van een sollicitatiebrief, het typen van bondige tekstberichten of het deelnemen aan publieke discussies op tal van social media. Ondanks het belang van deze essentiële communicatievaardigheden, zijn er duidelijke signalen dat leerlingen worstelen met het schrijven van teksten. Wereldwijd wijzen studies namelijk op het ondermaats schrijfvaardigheidsniveau van leerlingen. Naar aanleiding van de recente peilingsresultaten voor schrijven in het basisonderwijs (*) kunnen we concluderen dat ook onze Vlaamse leerlingen aan het eind van het basisonderwijs heel wat moeilijkheden ervaren tijdens het schrijven van teksten.

Maar wat maakt schrijven nu precies zo moeilijk? Onderzoek toont aan dat schrijven een uiterst complexe vaardigheid is waarbij de schrijver tal van zaken moet kunnen managen. Zo moet de schrijver niet alleen over de nodige basis-schrijfvaardigheden (zoals spelling, handschrift) en schrijfstrategieën (bijvoorbeeld plannen, opstellen en reviseren) beschikken, hij/zij moet tegelijk ook aandacht hebben voor de lezers, het tekstgenre, het doel en het onderwerp van de tekst. Met andere woorden: om dit allemaal voor elkaar te krijgen, moet het werkgeheugen op volle toeren draaien. Maar de capaciteit van ons werkgeheugen is gelimiteerd. En net daar knelt het schoentje voor onze vijfde- en zesdeklassers. Aangezien het schrijfproces bij deze beginnende schrijvers nog niet geautomatiseerd is, raakt hun werkgeheugen overbelast. Deze overbelasting uit zich in het feit dat een beginnend schrijver nog

TEKST

Fien De Smedt
Hilde Van Keer

heel sterk moet inzetten op lagere-orde denkvaardigheden (nadenken over correcte spelling), waardoor hij/zij vaak niet toekomt aan hogere-orde denkvaardigheden (plannen en reviseren van teksten). Een gerichte ondersteuning en instructie is dus essentieel om deze beginnende schrijvers te helpen in hun ontwikkeling tot vaardige schrijvers. Een goede schrijver word je dus niet vanzelf, krachtige schrijfinstructie is onontbeerlijk.

KRACHTIGE SCHRIJFINSTRUCTIE: DIRECTE INSTRUCTIE EN SAMENWERKEND SCHRIJVEN

Op basis van internationale onderzoeksbevindingen en recent onderzoek in Vlaamse klassen (5de en 6de leerjaar) stellen we twee krachtige schrijfdidactieken voor: directe schrijfinstructie en samenwerkend schrijven. Directe schrijfinstructie, waarbij je op een systematische en expliciete wijze schrijfkennis en -strategieën aanleert, wordt in onderzoek naar voor geschoven als één van de meest krachtige schrijfinstructiepraktijken. Daarnaast zijn schrijfonderzoekers het erover eens dat samenwerkend schrijven, waarbij leerlingen tijdens het plannen, opstellen en/of reviseren van teksten samen aan de slag gaan met een peer - een andere leerling - heel bevorderend werkt. Uit recent Vlaams onderzoek weten we ten slotte ook dat de combinatie van directe schrijfinstructie en samenwerkend schrijven veelbelovend is: de schrijfkennis en -strategieën die je tijdens de expliciete instructie introduceert, kunnen leerlingen intensief inoefenen en zich eigen maken tijdens het samenwerkend schrijven. We beschrijven enkele concrete instructieprincipes en -tips voor de toepassing van beide schrijfdidactieken aan het eind van het lager onderwijs.

DIRECTE SCHRIJFINSTRUCTIE EN SAMENWERKEND SCHRIJVEN: HOE PAK JE DAT AAN?

1

LEER LEERLINGEN SCHRIJFKENNIS AAN

Om goed te kunnen schrijven, moeten leerlingen beschikken over verschillende soorten kennis. Discursieve kennis, of kennis over hoe een tekst is opgebouwd en gestructureerd, stelt leerlingen in staat om een schrijfpdracht te begrijpen en de tekstinhoud en -structuur af te stemmen op het schrijfggenre, schrijfdoel en lezerspubliek. Bijvoorbeeld: welke soort tekst moet ik schrijven? Voor wie is mijn tekst bedoeld? Wat is het doel van mijn tekst? Je kan leerlingen discursieve kennis bijbrengen door hen bijvoorbeeld goede en minder goede voorbeeldteksten te laten bestuderen en vergelijken. Laat hen het doel van de teksten ontdekken en bespreek wat ze (minder) goed vinden aan de voorbeeldteksten. Via gerichte begeleiding kan je hen ook laten nadenken over essentiële kenmerken van een bepaald tekstgenre en hoe zo'n tekst inhoudelijk en structureel is opgebouwd.

Daarnaast moeten leerlingen ook over inhoudelijke kennis over het schrijftema beschikken. Een leerling die de opdracht krijgt een informatieve tekst te schrijven over de gewervelde dieren kan hierin enkel en alleen slagen als hij/zij kennis heeft over de verschillende klassen van dieren (zoogdieren, reptielen, amfibieën, vogels en vissen) of als hij/zij deze informatie kan halen uit toegankelijke bronteksten. Denk dus na over schrijftema's die aansluiten bij de leefwereld van je leerlingen, ontwikkel functionele schrijfpdrachten en voorzie waar nodig ook toegankelijk bronmateriaal waaruit leerlingen inspiratie kunnen putten, bijvoorbeeld bronteksten, videofragmenten, internetpagina's.

Tot slot weten leerlingen met voldoende strategie-kennis hoe, wanneer en waarom ze bepaalde schrijfstrategieën kunnen inzetten tijdens het schrijven (bijvoorbeeld plannen en reviseren). Meer concrete tips over het aanleren van strategieën en strategie-kennis vind je in punt 2..

2

LEER LEERLINGEN SCHRIJFSTRATEGIEËN AAN

Het wordt vaak gezegd: 'schrijven is herschrijven'. Dit gezegde wijst erop dat effectief en efficiënt schrijven een procesmatige aanpak vereist. Zo moeten leerlingen leren hoe ze een tekst kunnen plannen door ideeën te verzamelen en na te denken hoe ze deze ideeën zullen ordenen in hun tekst. Op basis van dit voorbereidend werk moeten ze dan in staat zijn om een tekst op te stellen. Concreet moeten ze leren hun ideeën, gegenereerd tijdens de planningsfase, om te zetten in woorden, zinnen en paragrafen. Zo moeten ze erin slagen om tot een coherente tekst te komen. Tot slot is het belangrijk dat leerlingen hun tekst leren nalezen, problemen leren detecteren en indien nodig hun tekst reviseren. Hierbij is het van belang dat ze niet enkel focussen op oppervlakkige aanpassingen (fouten in spelling, interpunctie of hoofdlettergebruik), maar ook structurele (paragrafen invoegen, wijzigen of verwijderen) en inhoudelijke revisies (voorbeelden invoegen, wijzigen of verwijderen) uitvoeren.

Het aanleren van plannings-, opstel-, en revisiestrategieën doe je best op een systematische en gefaseerde wijze. Hieronder vind je hoe je via directe instructie een planningsstrategie kan aanleren:

- **Bespreek het belang** van een goede planning door de link te leggen met concrete, alledaagse situaties waarbij planning belangrijk is.
- **Activeer de voorkennis** van leerlingen door te peilen naar hun plangedrag tijdens schrijven. Plannen ze hun tekst voor ze schrijven? Waarom wel/niet? Hoe doen ze dat en wat werkt voor hen?

- **Modelleer** hoe jij een tekst plant: toon aan de leerlingen hoe ze een tekst kunnen plannen door hardop na te denken en voor te doen hoe jij een tekst plant. Visueleer je planschema zodat leerlingen je denk- en planproces kunnen volgen. Daag leerlingen uit om actief mee te denken en ideeën te genereren. Durf ook opzettelijk fouten te maken zodat je jezelf kan verbeteren (of misschien merkt één van je leerlingen de fout op?). Zo zien de leerlingen dat schrijven ook voor jou een moeilijke opgave is en dat niet alleen zij worstelen met een schrijfpdracht.
- **Bespreek de planningsstrategie** en voorzie een hulpmiddel zodat leerlingen de stappen van de planningsstrategie kunnen onthouden. Zie bijvoorbeeld de strategiekaart (figuur 1, blz. 12) en het bijhorende planschema (figuur 2, blz. 13).
- Laat de leerlingen de planningsstrategie **inoefenen** aan de hand van een concrete schrijfpdracht.
- Bouw na het inoefenen een **reflectiemoment** in. Wat loopt (minder) vlot wanneer de leerlingen een tekst plannen? Vraag de leerlingen hoe de planningsstrategie hen kan helpen en waarom het belangrijk is om hun schrijfwerk te plannen.

Een goede schrijver word je niet vanzelf, krachtige schrijfinstructie is onontbeerlijk.

FIGUUR 1: STRATEGIEKAART PLANNEN UIT HET DIDACTISCH SCHRIJFPAKKET 'SCHRIJFTANDEM' (De Smedt & Van Keer)

PLANNEN

1 LEES DE OPDRACHT AANDACHTIG

- WAAROVER moet ik schrijven?

Schrijf het onderwerp waarover je moet schrijven in het **planschema**

2 VERZAMEL HOOFDIDEEËN

- WAT weet ik over het onderwerp en wat wil ik over het onderwerp schrijven? Dat zijn jouw **hoofdidEEën**.

Schrijf jouw hoofdidEEën op in het **planschema**

3 VOEG EXTRA INFORMATIE TOE

- WAT weet ik nog meer over elk hoofdidEE? Denk aan details en voorbeelden. Geef voldoende extra informatie aan jouw lezer!

Schrijf jouw extra informatie op in het **planschema**

4 ORDEN DE HOOFDIDEEËN

- WAT is de volgorde van mijn hoofdidEEën?

Geef elk hoofdidEE een nummer in de **bolletjes** op het **planschema**

5 CONTROLEER HET PLANSHEMA

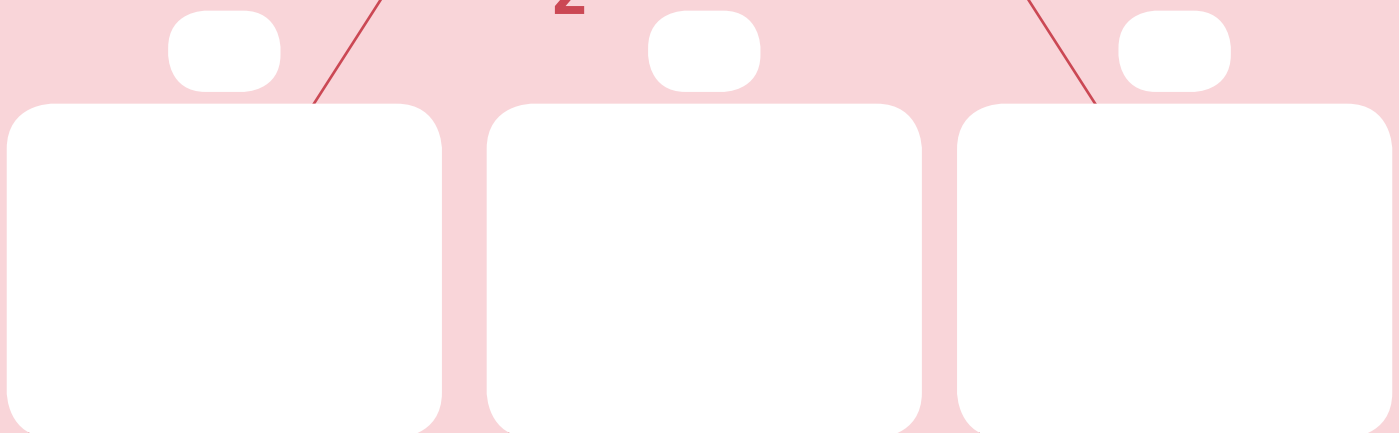
- Nog meer informatie nodig? Schrijf een vraagteken!

FIGUUR 2:
PLANSHEMA

1 WAAROVER?

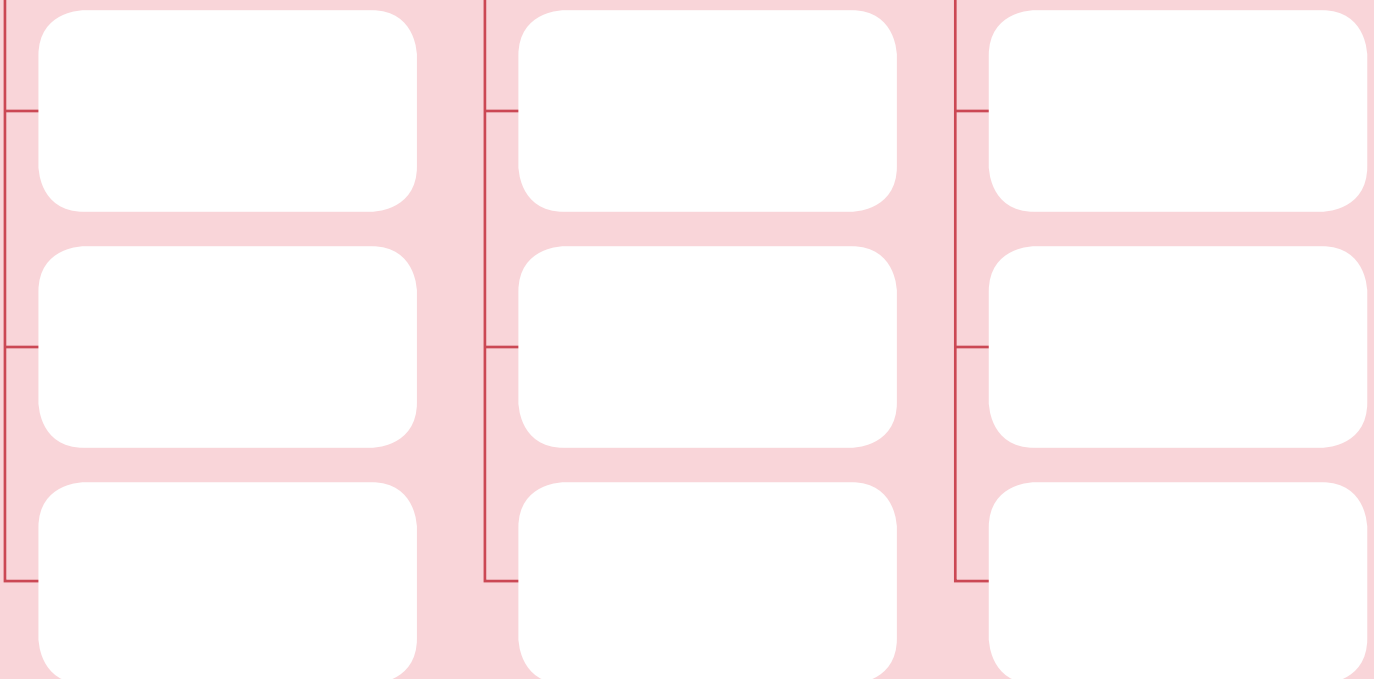

2 HOOFDIDEEËN

3 EXTRA INFORMATIE

Denk aan details en voorbeelden. Geef voldoende informatie

3

OEFENEN, OEFENEN EN NOG EENS OEFENEN

De leerlingen moeten zich de aangeleerde schrijfkennis (zie punt 1) en schrijfstrategieën (zie punt 2) eigen maken door veel te oefenen. Dit kan individueel of in groepjes (zie punt 4). Voorzie uitdagende, communicatieve en functionele schrijfp opdrachten (zoals het spel "Wie is het"). Zo leren de leerlingen niet alleen schrijven, maar krijgen ze ook zin in schrijven. Voorzie een waaier aan schrijftopics zodat leerlingen kunnen kiezen waarover ze schrijven. Tot slot is begeleiding en feedback van de leraar tijdens het schrijven essentieel: observeer je leerlingen, voorzie hulpmiddelen voor wie er nood aan heeft (een voorgestructureerd planschema bijvoorbeeld) en daag de sterke schrijvers uit om het schrijfproces te internaliseren (bijvoorbeeld een eigen planschema ontwikkelen op een blanco kladpapier). Als leraar focus je dus niet alleen op productevaluatie (namelijk het beoordelen van de tekst en het voorzien van feedback op basis van de geschreven tekst), maar zet je ook heel sterk in op procesgerichte feedback door het strategiegebruik van leerlingen te ondersteunen en te stimuleren.

Vandaag spelen we **'Wie is het?'**! Kies een klasgenoot over wie je iets wil schrijven. Leg in jouw tekst uit **wie de klasgenoot is zonder zijn of haar naam te verklappen**. Denk niet enkel aan uiterlijke kenmerken, maar ook aan karakter, hobby's ...

Kunnen de klasgenoten raden over wie jouw tekst gaat?

Voorbeeld van een communicatieve en functionele schrijfp opdracht uit het didactisch schrijfpakket 'Schrijftandem' (De Smedt & Van Keer).

4

SAMENWERKEND SCHRIJVEN

Je kan er ook voor kiezen om leerlingen samen aan de slag te laten gaan tijdens het schrijven. Enkele concrete tips om samenwerkend schrijven vorm te geven:

- Creëer **heterogene schrijfduo's**: laat sterkere en minder sterke schrijvers samenwerken.
- **Engagement en vertrouwen** tussen schrijfparters is essentieel. Hou daarom bij de groepssamenstelling ook rekening met de persoonlijkheden van de leerlingen en vermijd botsende karakters in de schrijfduo's.
- Maak **afspraken** om het samen schrijven vlot te laten verlopen. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van een afsprakenkaart of contract (zie figuur 3, blz. 16). De regels kunnen voor de hele klas gelden, maar de leerlingen binnen de schrijfduo's kunnen ook onderling eigen afspraken maken.
- Zorg voor **structuur**. Geef de leerlingen richtlijnen hoe ze de samenwerking kunnen aanpakken. Je kan leerlingen bijvoorbeeld specifieke rollen toekennen om het schrijfproces te structureren, zoals de reporter en de strategieverantwoordelijke. Je kan bijvoorbeeld ook gedeelde schrijfportfolio's aanbieden zodat leerlingen aan gedeelde schrijfdocumenten werken in plaats van individuele bijdrages te combineren.

- **Teksten dienen om gelezen te worden**. Laat leerlingen hun teksten voorlezen voor hun klasgenoten of publiceer ze in de klas- of schoolkrant of op een website. Laat leerlingen hun teksten gedurende het hele schooljaar bijhouden in een portfolio en etaleer de portfolio's zodat anderen deze kunnen inkijken.
- Introduceer **peerfeedback** en laat leerlingen elkaar feedback geven. Geef hierbij concrete richtlijnen: wat vind je goed? Wat kan er beter? Geef concrete en opbouwende tips.
- Probeer **peerrevisie** eens uit: laat leerlingen elkaars tekst lezen en vraag hen de tekst nog beter te maken door deze te herwerken. Geef ook hier concrete richtlijnen hoe je een tekst niet alleen oppervlakkig, maar ook inhoudelijk en structureel kan herwerken.

Fien De Smedt is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de onderzoeksgroep Taal, Leren, Innoveren van de vakgroep Onderwijskunde (UGent). De onderzoeksgroep wordt geleid door Prof. Dr. Hilde Van Keer.

() "Peiling Nederlands. Lezen, luisteren en schrijven in het basisonderwijs 2018" (Steunpunt Toetsontwikkeling en Peilingen), www.peilingsonderzoek.be.*

FIGUUR 3: AFSPRAKENKAART UIT HET DIDACTISCH
SCHRIJFPAKKET 'SCHRIJFTANDEM' (De Smedt & Van Keer)

SPELREGELS: SAMEN SCHRIJVEN

**BELANGRIJK UITGANGSPUNT:
SAMEN SCHRIJVEN = SAMEN VERANTWOORDELIJK!**

1

2

3

4

5

Handtekening